

М. М. Книгницькийасистент кафедри права та публічного управління
Заклад вищої освіти «Університет Короля Данила»

ORCID ID: 0009-0001-6206-5219

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Актуальність статті полягає в тому, що зростаюча складність суспільства, зміни у політичному, економічному та технологічному середовищі створюють виклики для правозастосування. Високий рівень правової культури сприяє забезпеченню справедливості, зменшенню правопорушень та підвищенню довіри до правової системи. З іншого боку, низький рівень правової культури може призвести до корупції, правопорушень і загроз для демократії. Тому вивчення цієї теми є надзвичайно важливим для розвитку сучасного суспільства. Метою дослідження є розкриття основних аспектів правової культури та правозастосування. Для досягнення цієї мети виконуються наступні завдання: аналіз поняття та складових правової культури, вивчення механізмів формування правової культури в суспільстві, визначення впливу правової культури на якість правозастосування, розгляд можливих шляхів покращення правової культури та її впливу на справедливість у суспільстві. В статті розглядається важлива тема правової культури та правозастосування. Аналізуючи різні аспекти правової культури, ми з'ясували, що ця концепція представляє собою систему цінностей, норм і уявлень, які визначають ступінь розвитку суспільства в галузі права і виражаються у правових формах. Важливо визнати, що правова культура є ключовим чинником в забезпеченні справедливості та правопорядку в суспільстві. Вона визначає поведінку громадян, їхнє ставлення до законів і правопорушень, а також готовність дотримуватися правових норм. Крім того, вона впливає на якість і ефективність правозастосування. Всебічний підхід до правової освіти на різних рівнях освіти, а також інформаційні кампанії про права і обов'язки громадян можуть значно сприяти формуванню високого рівня правової культури в суспільстві. Зроблено висновок, що підвищення правової культури є актуальною і важливою задачею для будь-якого суспільства, оскільки вона сприяє створенню правопорядку, забезпеченню справедливості і зміцненню правової держави. Подальші дослідження та заходи з підвищення правової культури є необхідними для досягнення суспільства, в якому права та обов'язки громадян поважаються і дотримуються на всіх рівнях.

Ключові слова: правова культура, правозастосування, справедливість, правова свідомість, правові цінності.

Актуальність теми. Тема правової культури та правозастосування набула особливої актуальності в сучасному світі. Зростаюча складність суспільства, зміни у політичному, економічному та технологічному середовищі створюють виклики для правозастосування. Високий рівень правової культури сприяє забезпеченню справедливості, зменшенню правопорушень та підвищенню довіри до правової системи. З іншого боку, низький рівень правової культури може призвести до корупції, правопорушень і загроз для демократії. Тому вивчення цієї теми є надзвичайно важливим для розвитку сучасного суспільства.

Стан дослідження. Методологічною основою написання даної статті послужили праці С. Богачова, Д. Бочаров, Т. Гнатюк, Т. Коляда,

П. Скакун, та інших, які в своїх наукових дослідженнях в тій чи іншій мірі піднімали дану проблематику.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розкриття основних аспектів правової культури та правозастосування. Для досягнення цієї мети виконуються наступні завдання: аналіз поняття та складових правової культури, вивчення механізмів формування правової культури в суспільстві, визначення впливу правової культури на якість правозастосування, розгляд можливих шляхів покращення правової культури та її впливу на справедливість у суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Правова культура та її вплив на процес правозастосування

є однією з ключових тем, які привертають увагу як правознавців, так і суспільства в цілому. У контексті сучасного світу, де правова система відіграє вирішальну роль у регулюванні громадських відносин, розуміння та розвиток правової культури стають питаннями надзвичайної важливості.

Правова культура є складним та багатограним явищем, яке об'єднує в собі систему цінностей, норм, вірувань та практик, що визначають ставлення суспільства до права та його виконання. Вона впливає на формування громадянської свідомості, ставлення до справедливості та законності, і, отже, на функціонування правової системи та якість правозастосування.

У статті 1 Конституції України вказано, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава [5]. В такому контексті важливо реалізовувати державну політику, що спрямована на підвищення рівня правової культури в суспільстві. Це означає, що громадяни мають бути не лише свідомими своїх прав та обов'язків перед державою, але й вміти їх використовувати та захищати. Здатність до свідомого дотримання закону, розуміння принципів справедливості та правопорядку є важливими для забезпечення реальної демократії та правової держави.

Правова культура має велике значення для формування справедливого, законного та демократичного суспільства. Вона впливає на сприйняття законів, дотримання їх, та реакцію на їх порушення. Від рівня правової культури в суспільстві залежить, наскільки ефективно функціонує система правосуддя, якість правозастосування, і, в кінцевому підсумку, рівень справедливості.

Сутність цього поняття полягає в сукупності цінностей, переконань і ставлення до права і правопорядку, що визначає ставлення громадян до правових норм і нормативних актів.

На рівень правової культури, її сутнісні характеристики впливають багато чинників – від індивідуальних до соціально значущих, що обумовлює особливості її стану в різних країнах. Якщо ж рівень правової культури виявиться достатньо низьким, а заходи щодо його підвищення недостатньо ефективними можуть сформувався умови для правових деформацій – свідомого ігнорування чи зневажливого ставлення до права [1, с. 15].

Як вважає Коляда Т.А., правова культура – це якісний стан правового життя суспільства, який характеризується досягнутим рівнем розвитку

правової системи – станом та рівнем правової свідомості, юридичної науки, системи законодавства, правозастосовної практики, законності й правопорядку, правової освіти, а також ступенем гарантованості основних прав і свобод людини [4].

Рівень правової культури визначають станом підсистем, що її утворюють, зокрема – правовою культурою особистості і правовою культурою суспільства.

Правова культура особистості – це обумовлені правовою культурою суспільства ступінь і характер прогресивно-правового розвитку особи, що забезпечують її правомірну діяльність.

Правова культура особи включає знання законодавства, переконаність у необхідності і соціальній корисності законів і підзаконних актів, та уміння користуватись правовим інструментарієм у практичній діяльності. Змістом правової культури особи є правосвідомість і правове мислення, правомірна поведінка та правова активність.

Правова культура особистості нерозривно пов'язана з правовою культурою суспільства та уявляє сукупність усіх правових цінностей, які створені людьми в правовій сфері.

Правова культура суспільства складається з цілого ряду елементів:

- Досягнення якісного стану юридичної охорони та захисту основних прав і свобод людини й громадянина.

- Ступінь впровадження в практику суспільного і державного життя принципів верховенства права і правового закону.

- Рівень правосвідомості громадян та посадових осіб. Суспільну правосвідомість визначають масовістю правомірної поведінки, рівнем правового виховання, масштабами і якістю юридичної освіти.

- Досконале (як за формою, так і за змістом) законодавство.

- Стан законності в суспільстві.

- Ефективність роботи правозастосовних, зокрема правоохоронних, органів (суду, прокуратури, органів внутрішніх справ і т. ін.).

- Стан розвитку юридичної науки, ступінь залучення вчених-юристів до розробки проектів нормативно-правових актів і удосконалення їх змісту, програм боротьби зі злочинністю тощо. Знання права, розуміння його соціальної сутності повинне супроводжуватися вмінням користуватися своїми юридичними правами та усвідомленим виконанням своїх юридичних обов'язків [4].

Отже, можемо сказати, що поняття правової культури особи та суспільства загалом є взаємозалежними. Чим більше освічених у правовому плані громадян, тим вищою є правова культура народу

Також, правова культура може бути розглянута як важливе відношення кожної людини до прав інших індивідів та їх повага. Це більш широка категорія, яка включає різноманітні аспекти духовного життя суспільства, такі як цінності, звичаї, ідеології та концепції. Правова культура відображається в накопичених правових цінностях, які є частиною духовної культури, і водночас має практичну спрямованість, схожу на культуру управління, і складається з взаємопов'язаних компонентів. Один із найважливіших компонентів – це стан правосвідомості в суспільстві, тобто рівень розуміння правових норм і принципів. Це також включає в себе дотримання законності, знання законодавства і практичний досвід роботи в галузі права. Правова культура обумовлює взаємодію між людьми у суспільстві і сприяє створенню стабільної і справедливої правової системи.

Щодо структури правової культури, варто відзначити, що вона є динамічною та постійно еволюціонує під впливом змін в суспільстві і правовій системі. До компонентів правової культури також можна віднести правознавство, яке включає в себе вивчення та розуміння правових принципів і теорій, що лежать в основі законів та норм. Знання цих принципів сприяє більш глибокому розумінню права та його ролі в суспільстві.

Правова культура також включає в себе етичні аспекти, які визначають моральні та етичні межі використання права. Громадяни повинні розуміти, що не всі дії, які дозволені за законом, є морально виправданими, і мають усвідомлювати свою відповідальність перед суспільством.

Крім того, до складників правової культури можна включити і правову дотриманість, що виявляється в дотриманні громадянами правил і норм, навіть тоді, коли немає контролю чи покарання. Ця властивість сприяє стабільності правопорядку та довірі до правосуддя.

Важливо також враховувати вплив гендерних та культурних особливостей на правову культуру. Різні соціокультурні групи можуть мати відмінні підходи до правозастосування та інших аспектів правової культури.

Усі ці складники правової культури взаємодіють між собою, формуючи складну мережу, яка визначає відносини між правом та суспіль-

ством. В реальному житті, ця структура може виявлятися як у поведінці і вчинках людей, так і в їхніх переконаннях та свідомості. Розуміння цієї структури допомагає суспільству вдосконалювати свою правову систему і забезпечувати більш справедливе та ефективне правозастосування.

Правова культура виконує в суспільстві низку функцій: пізнавальну, регулятивну, нормативно-ціннісну, комунікативну та прогностичну.

Пізнавальна функція: Правова культура сприяє розумінню правових норм, принципів і процесів у суспільстві. Вона допомагає громадянам та інституціям здобувати знання про права і обов'язки, а також процеси здійснення правосуддя. Це сприяє створенню усвідомлених громадян і підвищує їх здатність ефективно взаємодіяти з правовою системою.

Регулятивна функція: Правова культура встановлює норми і правила поведінки, які регулюють відносини між індивідами та органами влади. Це включає в себе дотримання законів, правопорядку та інші аспекти додержання правових норм. Вона сприяє збалансованому і справедливому суспільству, де правила захищають права кожного.

Нормативно-ціннісна функція: Правова культура впливає на формування цінностей та моральних переконань в суспільстві. Вона сприяє розвитку таких цінностей, як справедливість, рівність, довіра до правопорядку і прав людини. Ці цінності впливають на прийняття законів і їх інтерпретацію.

Комунікативна функція: Правова культура сприяє взаєморозумінню між громадянами, правоохоронними органами і судами. Вона забезпечує мовний та культурний фундамент для взаємодії всіх сторін у правовій системі. Ця функція сприяє вирішенню конфліктів і підвищує легітимність правопорядку.

Прогностична функція: Правова культура допомагає суспільству передбачити можливі наслідки прийняття різних правових рішень. Вона сприяє розвитку аналітичних навичок і здатності до оцінки можливих наслідків дій і політики в галузі права. Це дозволяє суспільству уникнути негативних наслідків і підтримує раціональне прийняття рішень.

На нашу думку покращення правової культури для забезпечення справедливого суспільства вимагає системного підходу та інтеграції різних заходів. Перш за все, необхідно акцентувати увагу на освіті та інформаційній діяльності. Запровадження правового навчання на

всіх рівнях освіти допоможе громадянам краще розуміти їхні права та обов'язки. Публічні інформаційні кампанії і медіація повинні активно поширювати правову інформацію, забезпечуючи доступність і зрозумілість правових понять.

Для забезпечення справедливості в суспільстві, слід також активно працювати над забезпеченням доступу до правосуддя для всіх громадян. Це включає в себе зменшення фінансових бар'єрів для отримання юридичної допомоги та створення ефективного механізму вирішення судових справ.

Паралельно із цим, необхідно проводити реформи в правовій системі, зокрема модернізацію законодавства та забезпечення незалежності судової системи. Важливим аспектом є також боротьба з корупцією в судових органах, що сприяє підвищенню довіри громадян до правосуддя.

Крім того, активне залучення громадськості в процеси контролю за діяльністю правоохоронних органів та судових інстанцій є важливим чинником покращення правової культури. Це може включати в себе створення громадських рад, організацію публічних обговорень законопроектів і відкритий доступ до інформації про роботу судів та правоохоронних органів.

Що стосується правозастосування, то цьому поняттю присвячені праці багатьох науковців. При цьому використовуються різні категорії, які досить часто пропонується вважати взаємозамінними. Скакун О. визначає застосування норм права (правозастосовчу діяльність) як владно-організаційну діяльність уповноважених державних органів, організацій і посадових осіб, яка здійснюється в процедурно-процесуальному порядку і полягає в реалізації норм права шляхом винесення юридичних рішень щодо конкретних суб'єктів з конкретних питань [6, с. 414]. Тобто поняття «правозастосовча діяльність», «правозастосування» та «застосування норм права» доволі часто використовуються як рівнозначні.

У науковій літературі все частіше наголошується на необхідності розмежування таких двох категорій, як «правозастосування» та «правозастосовча діяльність». Зокрема, правозастосування слід розглядати як комплексну, державно-владну, управлінську, творчу діяльність, здійснювану у встановлених законом процедурних і процесуальних формах, яка покликана забезпечити адресатам правових норм можливість реалізації належних їм прав і покладених на них юридичних обов'язків. Правозастосовча

діяльність, у свою чергу, – це юридична цілісна система дій з реалізації права, здійснювана особливим колом суб'єктів (органів та посадових осіб), наділених державно-владними повноваженнями, яка відбувається в певних процесуально-процедурних формах [3, с. 18]. Також правозастосовча діяльність може бути визначена як здійснювана на засадах доцільності, справедливості й обґрунтованості піднормативна діяльність компетентних суб'єктів з видання конкретизованих й індивідуалізованих владних приписів (індивідуальної регламентації) та забезпечення їх видання й фактичної реалізації (правозабезпечення) [2, с. 54].

На важливості розмежування цих двох понять може свідчити той факт, що правозастосування базується на загальних нормативних актах, тоді як правозастосовча діяльність спрямована на індивідуальне і конкретне застосування права до конкретних випадків і ситуацій.

Доцільність, справедливість та обґрунтованість визначають характер правозастосовчої діяльності і підкреслюють її важливу роль у реалізації права. Ця діяльність здійснюється з урахуванням конкретних обставин і може включати індивідуальну регламентацію правових питань та надання владних приписів. Такий підхід до правозастосування є необхідним для забезпечення справедливості і врахування особливостей кожного випадку.

Закінчуючи, важливо підкреслити, що взаємодія між правозастосуванням і правозастосовчою діяльністю є важливим чинником в забезпеченні правової системи ефективністю та справедливістю. Це розмежування визначає процеси застосування закону до реального життя і є основою для функціонування правового порядку в суспільстві.

Висновки. Таким чином у статті було розглянуто важливу тему правової культури та правозастосування. Аналізуючи різні аспекти правової культури, ми з'ясували, що ця концепція представляє собою систему цінностей, норм і уявлень, які визначають ступінь розвитку суспільства в галузі права і виражаються у правових формах.

Важливо визнати, що правова культура є ключовим чинником в забезпеченні справедливості та правопорядку в суспільстві. Вона визначає поведінку громадян, їхнє ставлення до законів і правопорушень, а також готовність дотримуватися правових норм. Крім того, вона впливає на якість і ефективність правозастосування.

Всебічний підхід до правової освіти на різних рівнях освіти, а також інформаційні кампанії про права і обов'язки громадян можуть значно сприяти формуванню високого рівня правової культури в суспільстві.

У висновку можна зазначити, що підвищення правової культури є актуальною і важливою задачею для будь-якого суспільства, оскільки вона сприяє створенню правопорядку, забезпеченню справедливості і зміцненню правової держави. Подальші дослідження та заходи з підвищення правової культури є необхідними для досягнення суспільства, в якому права та обов'язки громадян поважаються і дотримуються на всіх рівнях.

Список використаної літератури:

1. Богачов С.В. Особливості процесу формування правової культури в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2011. С. 15–17.
2. Бочаров Д.О. Правозастосовча діяльність: поняття, функції та форми. Проблемні лекції. 2006. 144 с.
3. Гнатюк М.Д. Правозастосування та його місце в процесі реалізації права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 2007. 22 с.
4. Коляда Т.А. Правова культура як чинник формування особистості. URL: <http://eprints.kname.edu.ua/31788/1/21.pdf>
5. Конституція України: від 28 червня 1996 року.
6. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : підручник. Київ : Правова єдність. 2010. 520 с.

Knyhnytskyi M. M. Features of legal culture and law enforcement

The relevance of the article is that the growing complexity of society, changes in the political, economic and technological environment create challenges for law enforcement. A high level of legal culture contributes to ensuring justice, reducing offenses and increasing confidence in the legal system. On the other hand, a low level of legal culture can lead to corruption, crimes and threats to democracy. Therefore, the study of this topic is extremely important for the development of modern society. The purpose of the study is to reveal the main aspects of legal culture and law enforcement. To achieve this goal, the following tasks are performed: analysis of the concept and components of legal culture, study of the mechanisms of formation of legal culture in society, determination of the impact of legal culture on the quality of law enforcement, consideration of possible ways to improve legal culture and its impact on justice in society. The article deals with the important topic of legal culture and law enforcement. Analyzing various aspects of legal culture, we found out that this concept represents a system of values, norms and ideas that determine the degree of development of society in the field of law and are expressed in legal forms. It is important to recognize that legal culture is a key factor in ensuring justice and law and order in society. It determines the behavior of citizens, their attitude to laws and offenses, as well as their willingness to comply with legal norms. In addition, it affects the quality and effectiveness of law enforcement. A comprehensive approach to legal education at various levels of education, as well as information campaigns about the rights and responsibilities of citizens, can significantly contribute to the formation of a high level of legal culture in society. It was concluded that the improvement of legal culture is an urgent and important task for any society, as it contributes to the creation of law and order, ensuring justice and strengthening the rule of law. Further research and measures to improve legal culture are necessary to achieve a society in which the rights and responsibilities of citizens are respected and respected at all levels.

Key words: legal culture, law enforcement, justice, legal awareness, legal values.